

Олександр Михайловський

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

У статті розглядаються інтерактивні методи навчання (педагогічний тренінг, ділові ігри та методи дистанційного навчання) та їх роль у процесі розвитку економічного мислення вчителів інформатики у післядипломній освіті; розкрито сутність економічного мислення; визначені особливості застосування інтерактивних методів у великій групі; висвітлено відмінності використання методу проєктів для малих груп; описано дистанційне навчання, з урахуванням індивідуальної траєкторії того, хто навчається.

Ключові слова: економічне мислення, інтерактивні методи навчання, комп'ютерні методи навчання, дистанційне навчання, ситуаційний аналіз, дидактичні ігри, дискусії.

Сучасне реформування системи освіти вимагає докорінних змін в організації навчального процесу системи навчання у післядипломній освіті, адже вона має забезпечити вчителів новітніми знаннями та вміннями, які в перспективі нададуть їм можливість самостійно отримувати професійно важливі знання і вміння, враховуючи швидкі зміни що відбуваються в суспільстві. Особливо це актуально для вчителів інформатики, адже їм доводиться повсякчас працювати у швидкоплинному світі інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що шляхи підвищення кваліфікації педагогічних працівників теоретично і експериментально обґрунтовані в роботах Н. Бендерець, О. Гапонової, Л. Даниленко, М. Дарманського, Т. Десятова, В. Олійника, А. Пехоти, Н. Протасової, М. Романенко, Т. Сорочан, Н. Чепурного та інших. Але сучасний розвиток суспільства висуває нові вимоги до формування професійної компетентності вчителів, зокрема використання у післядипломній роботі інтерактивних методів навчання [1; 4].

Проблема застосування інтерактивних методів навчання в освіті дорослих досліджувалась у роботах А. Панченкової, Л. Пироженко, О. Пометун, М. Скрипник та ін. Учені проаналізували сутність інтерактивного навчання, виявили форми, класифікували та визначили методику застосування переважної більшості групових форм навчальної взаємодії [12].

Проте, майже недослідженою залишається проблема застосування інтерактивних методів навчання у процесі розвитку економічного мислення вчителів інформатики, що й зумовило визначення мети, об'єкту, предмету

та завдань дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати інтерактивні методи та їх роль у процесі розвитку економічного мислення вчителів інформатики у післядипломній освіті та апробувати результати на практиці.

На основі аналізу наукової й науково-методичної літератури та узагальнення педагогічного досвіду, з урахуванням найважливіших педагогічних задач, ми висунули наступну гіпотезу. Розвиток економічного мислення вчителів інформатики у післядипломній освіті буде відбуватися більш успішно при дотриманні таких педагогічних умов: застосування інтерактивних методів у великій групі (педагогічний тренінг, ділові і словесні ігри, дискусії); використання методу проектів для малих груп; дистанційне навчання, з урахуванням індивідуальної траєкторії кожного навчаючогося.

Наукові розвідки багатьох учених (Е. Полат, М. Бухаркіна, М. Мойсеєвої, А. Петрової) довели, що для розвитку сучасного економічного мислення необхідне розв'язання таких задач: у *галузі навчання* – засвоєння слухачами систематизованих економічних знань, умінь і навичок економічної діяльності; вироблення економічного світогляду та принципів; набуття вмінь і навичок самостійного оволодіння та застосування на практиці економічних знань, аналізу та оцінки економічних знань, явищ і процесів; у *галузі самопізнання* – осмислення слухачами свого власного економічного потенціалу; формування стійких навичок усвідомленої економічної поведінки і мислення, позитивних особистісних якостей; вироблення активної життєвої позиції; у *галузі мотивації* – розвиток пізнавального інтересу до проблем економіки, формування постійної потреби в економічних знаннях, прагнення до цивілізованого здійснення своєї економічної діяльності [9].

С. Лукаш пропонує два підходи до визначення економічного мислення:

1. Процес опосередкованого і узагальненого відображення у свідомості людей станів економічного життя у вигляді понять, певної їх системи, логічного зв'язку.

2. Інтелектуальна властивість, здатність людини відображати, усвідомлювати економічні явища і відносини, пізнавати їх сутність та зв'язки, засвоювати і зіставляти економічні поняття, категорії, теорії, вимоги економічних законів з реальністю і відповідним чином будувати свою діяльність [5].

Американський економіст Пол Хейне [8] виділяє такі ознаки економічного мислення, як:

1. Індивідуальність. Економічне мислення приймає людину за вихідну смислову одиницю. Будь-яке економічне рішення, навіть групове, пов'язане з мотиваційно-ціннісними особливостями людей, що його приймають.

2. Раціональність. Людина діє, попередньо оцінивши очікувані плюси і мінуси доступних їй варіантів. У цьому сенсі не можна назвати

раціональними рішення, які приймаються не усвідомлено, на основі емоцій, стереотипів, шаблонів.

3. Загальність. Вважається, що всі громадські відносини є результатом процесів ринкового типу, а значить і функціонування механізмів економічного способу мислення.

Розглянемо найбільш уживані у науковій літературі визначення та класифікації інтерактивних методів.

Інтерактивні методи навчання – це методи взаємодії з колегами, що сприяють встановленню міжособистісних відносин в групі, інтенсивному засвоєнню матеріалу та активній участі суб'єкта в навчальній діяльності; це система науково обґрунтованих дій учасників процесу соціально-психологічної взаємодії, здійснення яких з високим ступенем гарантованості призводить до досягнення поставлених цілей навчання. Вони побудовані на спеціально організованій груповій та міжгруповій діяльності, «зворотному зв'язку» між усіма її учасниками для досягнення взаєморозуміння та корекції навчального і розвиваючого процесу, індивідуального стилю спілкування, рефлексивному аналізу або дебрифінгу [10].

Інтерактивне навчання засноване на власному досвіді учасників, їх безпосередній взаємодії зі сферою освоюваного професійного досвіду, що має особливе значення у системі післядипломної освіти. В інтерактивному навчанні акцент з діяльності викладача зміщується в бік слухача, їх власний практичний досвід стає передумовою для початку пошуку нової інформації [6].

До інтерактивним методів належать: мозковий штурм (брейнстормінг); робота в малих групах; рольові ігри; кероване обговорення; педагогічна рефлексія; диспут; організаційно-діяльнісні гри; лекція-провокація; кейс-технології; інтелект-карти; тренінг і відеотренінг; майстер-клас, педагогічна майстерня; біфуркаційні методи; метод інформаційної недостатності; метод інформаційної насиченості; комунікативні ігри; інтерактивна лекція; вправи зі зворотним зв'язком; метод проектів та ін.

Ефективною формою організації занять є case-study (ситуаційний аналіз), тобто вивчення і обговорення конкретних економічних ситуацій. Він дозволяє навчити бачити за теоретичними моделями реальні економічні процеси; аналізувати проблеми, що виникають в рамках діяльності фірм; аргументувати свої прикладні висновки за допомогою мікро- і макроекономічних концепцій [11].

У системі післядипломної освіти в останні роки набули широкого розповсюдження комп'ютерні методи навчання. Їх безсумнівною перевагою є можливість дистанційного навчання. Інтерактивні комп'ютерні навчальні програми – це навчальні посібники, в яких теоретичний матеріал завдяки використанню мультимедіа засобів структурований так, що кожен, хто навчається може обрати для себе оптимальний рівень і режим вивчення матеріалу. Що стосується контролю, то в системі застосування комп'ютерних методів навчання є багато можливостей для самоконтролю, використання

комп'ютерних тестових систем для реалізації різних форм тестів.

При цьому ідея дистанційної післядипломної освіти науково-педагогічних працівників, зокрема і вчителів інформатики стає ще більш актуальною, коли фахівці не мають інших можливостей для оновлення своїх знань з різних причин (територіальної віддаленості, економічних і фінансових труднощів тощо).

Найважливішою складовою освітнього процесу при дистанційній освіті багато дослідників називають «цілеспрямовану і контрольовану інтенсивну роботу слухачів». До методів навчання в системі дистанційної післядипломної освіти належать: відеолекції; мультимедіа лекції; комп'ютерне тестування; вирішення завдань із застосуванням комп'ютерних технологій (комп'ютерні тренажери); самоконтроль на основі тестових програм; відеоконференція в режимі on-line; семінарські заняття з використанням on-line технологій: Chat, Audio Conferencing, Internet Video Conferencing; мережеві семінари [7].

У ході реалізації програми педагогічного експерименту провідними інтерактивними методами навчання стали метод проектів для малих груп, застосування інтерактивних методів у великій групі (педагогічний тренінг, дискусії, ділові і словесні ігри) та дистанційне навчання, з урахуванням індивідуальної траєкторії кожного навчаючогося. При їхньому виборі велику увагу ми приділяли автономності окремих методів, що дозволило адаптувати програму під конкретний склад учасників. Ми проводили фрагменти наступних ігор: «Підприємець і фірма», «Маркетинг і підприємець», «Стратегія фірми», «Управління виробництвом», «Комерційна фірма – світовий ринок». Ігри були дібрані таким чином, щоб їх послідовне виконання забезпечувало вибудовування ланцюжка діяльності організації: її створення («Підприємець і фірма»), визначення довгострокових цілей розвитку («Стратегія фірми»), розробка маркетингових заходів («Маркетинг і підприємець») тощо.

Також застосовувались ігри з термінами універсального характеру, що можуть бути використані для вивчення будь-якої іншої дисципліни з урахуванням добору відповідного навчального матеріалу. На нашу думку такі методи навчання корисні у період, коли слухачі курсів підвищення кваліфікації вчителів вивчають важливі економічні поняття і терміни, що вимагає від них завзяття та терпіння. Зробити цей період більш цікавим для слухачів дозволяють ігри зі словами. Крім того, результати психологічних досліджень підтверджують, що одноманітність прикладів, ілюстрацій погіршує засвоєння навчального матеріалу, тому важливо повторювати матеріал в новому аспекті, що і дозволяє здійснити використання навчальних ігор.

Також нами були використані і неігрові методи (дискусії). В силу своєї високої гнучкості, широких можливостей, дискусійний метод вважається універсальним методом у навчанні. Він може використовуватися як самостійно, так і як прийом всередині пояснювально-

ілюстративних методів. При розробці тем дискусій ми спиралися на рекомендації, викладені в роботі М. Салемі і Л. Хансен «Обговорюючи економіку: керівництво з підготовки дискусійних питань і ведення дискусії».

Як правило, дискусія на економічну тематику починається з постановки педагогом проблемного питання. Зміст економічної освіти дозволяє педагогу знаходити такі питання в кожній темі. Але це не означає, що будь-яке питання може призвести до дискусії. Тут так само, як і у випадку використання інших методів навчання, необхідна цілеспрямована організація відповідної навчально-пізнавальної діяльності вчителів [2].

При виборі теми дискусії ми виходили з того, щоб аспект обраної проблеми міг би бути розглянутий на прикладі ринку освітніх послуг. Реалізувати таку задачу допомогли дискусії за темами: «Переваги та недоліки ринку: проблема зовнішніх ефектів, необхідність державного регулювання економіки, необхідність державного регулювання в сфері освіти».

Проаналізувавши отримані результати дослідження щодо ролі інтерактивних методів навчання у процесі розвитку економічного мислення вчителів інформатики у післядипломній освіті, ми можемо зробити наступні висновки: у експериментальній групі (ЕГ) вчителів інформатики у процесі післядипломної освіти, де навчання проводилось із дотриманням раніше визначених педагогічних умов, показники розвитку економічного мислення були значно вищі, порівняно із групою, яка навчалася за традиційною методикою (КГ). Так на високому рівні розвитку економічного мислення (рівні визначались за допомогою адаптованих психологічних тестів) в експериментальній групі по завершенні експерименту перебувало 23 % вчителів інформатики, тоді як в контрольній групі цей рівень відзначався тільки у 16 %. На достатньому і середньому рівнях у експериментальній групі 26 % і 34 %, а в контрольній, відповідно, 18 % і 40 %. Низький рівень спостерігався у 17 % ЕГ і 26 % КГ. Отриманні дані свідчать про ефективність і дієвість обраних педагогічних умов та експериментальної методики впровадження інтерактивних методів навчання у процес розвитку економічного мислення вчителів інформатики у післядипломній освіті.

Зауважимо також, що обрані методи дозволяють здійснювати самоактуалізацію слухача, яка є найважливішою умовою інноваційної поведінки у зовнішньому освітньому середовищі; вони забезпечують спільну діяльність викладача і слухача системи підвищення кваліфікації; враховують рівень, на якому знаходиться слухач та сприяють подальшому безперервному підвищенню кваліфікації, виступають джерелом подальшої освіти.

На нашу думку, спеціальної розвідки потребує розробка комплексної системи розвитку економічного мислення вчителів інформатики у післядипломній освіті.

Також перспективними є такі напрямки подальших досліджень, як:

- дослідження особливостей процесу розвитку економічного

мислення, що відповідає вимогам сучасної постіндустріальної економіки, інформаційного суспільства та постмодерністичної культури, вчителів у процесі післядипломної освіти;

- вивчити співвідношення та взаємодію економічного мислення з іншими типами мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бендерець Н. М. Розвиток педагогічної майстерності вчителів у процесі підвищення кваліфікації в умовах дистанційного навчання: дис. ... кандидата педагогічних наук: спец. 13.00.04 / Наталія Миколаївна Бендерець. – К. : 2013. – 184 с.
2. Бредемайер К. Правила риторики как не теряться во время выступления и быть убедительным / К. Бредемайер. – М. : 2008. – 108 с.
3. Бриль Г. К., Унтілова Е. А. Шляхи удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів / Г. К. Бриль, Е. А. Унтілова // Наука і освіта. – 2009. – № 1–2. – С. 144–147.
4. Гапонова Е. Ю. Организационно-педагогические условия развития информационно-коммуникационных умений учителей начальной школы в системе последипломного образования SCI-article. [Публикация научных статей]. Разделы: Педагогика Статья опублікована в № 15 (ноябрь) 2014. Режим доступа: <http://sci-article.ru/stat.php?i=1414486749>.
5. Лукаш С. В. Формування економічного мислення підлітків у процесі навчально-трудової діяльності / автореф. дис. ... кандидата педагогічних наук: спец. 13.00.01 / С. В. Лукаш. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 164 с.
6. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська та ін. / За аг. ред. О. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
7. Підвищення кваліфікації керівників освіти за дистанційною формою навчання / Олійник В. В., Биков В. Ю., Гравіт В. О., та інші ; [за заг. ред. В. В. Олійника]. – К. : Логос, 2006. – 408 с.
8. Пол Хейне Экономический образ мышления / Пол Хейне. – М. : Catallaxy, 1997. – 704 с.
9. Полат Е. С. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти / Е. С. Полат, М. О. Бухаркін, М. В. Моїсеєва, А. Є. Петрова. – М. : 2004. – 272 с.
10. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. Пометун. – Київ, 2007. – 142 с.
11. Сердюк О. Д. Теорія і практика менеджменту: [навч. посібник] / О. Д. Сердюк. – К. : Професіонал, 2004. – 432 с.
12. Скрипник М. І. Інтерактивні технології в післядипломному навчанні: довідник / М. І. Скрипник. – К. : 2013. – 202 с.